

Øget sundhed og velfærd i malkekvægsbesætningerne med landmanden som "aktiv planlægger"

Seniorforsker Mette Vaarst, Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet, Aarhus Universitet

Det er et mål for økologisk husdyrhold at have en god sundhed og velfærd. I en økologisk besætning forstås det på en helt speciel måde: man skal give dyrene mest mulig naturlighed og menneskelig omsorg. Den menneskelige omsorg handler ikke om at holde dyrene i mest muligt 'kontrollerede omgivelser', men om at holde øje med dem under forhold, hvor de kan bevæge sig, udføre flokadfærd hvis de er flokdyr, og så skal det eller de mennesker, som har ansvaret for dyrene, træde til når dyrene har brug for det, og ikke kun når mennesket har tid til det. Det er målet – og der er stadig rigtig mange udfordringer i mange økologiske besætninger med at nå de mål. Der er god brug for en indsats, og i virkeligheden er det altid relevant at arbejde med forbedringer, også selvom der ikke er egentlig problemer. Det er vigtigt at holde sig for øje, at en landmands relevante indsats ikke kun handler om at 'rette op på problemer' eller 'forebygge sygdom'. Sundhedsfremme er ikke det samme som sygdomsforebyggelse – det er mere omfattende og går mere på at bringe balance ind i systemet og omkring dyrene og ikke blot målrettet at forebygge nogle specifikke sygdomme. Det er ingen hemmelighed hvad det er, som virker: Det handler om at passe sine dyr ordentligt og give dem nogle gode rammer. Frisk luft, motion, god fodring, god plads i stalden og hygiejne er vigtigt. Det kræver tid, overblik og vilje at etablere. Og det kræver at landmændene er parate til at gribe ind meget hurtigt og meget konsekvent hver gang der er optræk til et problem – FØR det bliver et problem.

Forudsætningen for at man som landmand kan drive sådan en permanent proces er at man er motiveret og inspireret og ser sig selv som hovedansvarlig for det, der sker i besætningen. Man skal tage ejerskab og placere sig selv for sin egen bordende. Man skal prioritere og vælge hvad man vil gribe fat i, og hvordan man vil gøre det. Ingen anden kan hverken definere problemet eller fortælle landmanden hvad der skal gøres, hvis ikke hun eller han selv har identificeret det som et problem som skal løses – så simpelt er det. Man skal som landmand med andre ord være aktiv planlægger.

Og hvordan bliver man så det?

I indlægget vil jeg gennemgå et sæt principper for hvad der skal være tilstede i en god sundheds-og-velfærds-fremmende proces, nemlig 'ANIPLAN' – som har været brugt i forskellige lande. Derefter vil jeg gennemgå principper for de danske staldskoler, som også har været praktiseret, især i Danmark.

ANIPLAN var et projekt med deltagere fra syv Nordvest-Europæiske lande, som sammen forskede i hvordan økologiske mælkeproducenter bedst kan blive ved med at udvikle besætningen i en økologisk retning, og derigennem at minimere medicinforbruget.

Staldskolerne startede i Danmark i 2004, og blev udbredt blandt danske økologer gennem de følgende år. Sidste år blev konceptet skrevet ind i lovgivningen, indenfor rammerne af den såkaldte 'obligatoriske sundhedsrådgivning'. En staldskole er en landmandsgruppe, som arbejder sammen for at forbedre sundhed og velfærd i deltagernes besætninger. Man mødes på skift hos hinanden, og værten har på forhånd udarbejdet en dagsorden sammen med gruppens facilitator. De staldskoler, som har været i gang i 2011, er netop blevet evalueret af 79 deltagere. Resultaterne pegede på at langt de fleste deltagere (ca 90%) følte at de havde fået væsentlige råd som hjalp dem til at løse deres problemområder. Cirka 80% havde tænkt over deres dagsorden i 2 uger inden mødet på deres gård, eller længere tid, hvilket vidner om at staldskoledeltagerne faktisk var aktive planlæggere som tog ejerskab. Cirka 85% syntes at møderne havde været styret fint – hverken for stramt eller løst. Alt i alt, kan man sige at staldskolerne fuldt lever op til principperne i ANIPLAN, som er skitseret nedenfor.

En sundheds- og velfærdsplanlægningsproces skal tilstræbe kontinuert udvikling og forbedringer, og bør indarbejde sundheds- og velfærdsfremme samt sygdomshåndtering, baseret på en strategi som inkluderer:

- Når man vil gå i gang med at forbedre noget, som man anser som et problem i besætningen, bør man på en systematisk måde vurdere øjeblikks-situationen samt risici, både ved at se på dyret og omgivelserne. Dette følges af beslutninger om handling og implementering, og efter dette skal man evaluere både forløb og resultater. Denne cyklus gentages – hele tiden med nye fokusområder og hele tiden med det overordnede mål at lave gennemgribende forbedringer.
- Alle planer skal være gårdspecifikke og tage udgangspunkt i den enkelte gård og dens mål
- Det skal sikres at landmanden har ejerskab over planerne – dvs. at det ikke er noget som udefrakommende prøver at presse på eller 'pådutte' landmanden
- Eksterne personer bør være involverede – det kan være landmandskolleger eller rådgivere, men der skal være 'friske øjne udefra'
- Der skal inddrages viden udefra – om denne gård (det kan være en vurdering foretaget af en 'uvildig person') og / eller inspiration fra andre steder eller af personer som normalt ikke har deres daglige gang i besætningen
- Alle planer skal tage udgangspunkt i de økologiske principper som ramme for forbedringerne (system tilgang)
- En plan skal være skriftlig – fælles beslutninger skal skrives ned, så man har en fælles hukommelse når man mødes igen
- Man skal værdsætte gode perspektiver ved gården, og ikke kun beskæftige sig med problemer. Det vil f.eks. sige at man også skal evaluere selvom det hele er gået godt.
- Alle relevante personer bør involveres – det vil sige at hvis en gårdejer diskuterer kalveproblemer med sin rådgiver eller staldskole, så skal kalvepasseren også involveres i diskussion og forløb.

ANIPLAN's hovedresultater, evalueret ved at se på og interviewe rådgivere og landmænd om hvad der er vigtigt for at få en rådgivningsproces til at føre til relevante og varige forbedringer i en besætning.

En anden metode, som også er interaktiv og som støtter landmanden i hans/hendes aktive planlægning, er den tværfaglige sundhedsrådgivning, sådan som vi har formuleret den. Indenfor den beskrevne løsning skal landmanden også være den, som formulerer dagsordenen, og både dyrlæge og kvægbrugsrådgiver har opgaven af spørge ind til problemstillingen og finde information og foreslå løsninger ud fra landmandens mål for besætningen.

Landmænd er forskellige og rådgivere er forskellige. Derfor skal der være forskellige tilbud til dem, som dækker forskellige måder at lægge strategier for sin besætning og bedrift på, og som passer til den type kommunikation som den enkelte landmand er tiltrukket af. Det vigtige er at det er landmanden, som er den aktive planlægger.